

دانشگاه آزاد اسلامی
واحد تهران مرکزی
دانشکده حقوق
پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد (M.A)
گرایش: حقوق بین الملل

عنوان:
قواعد قابل اعمال حقوق بین الملل در حل و فصل اختلاف
سازمان تجارت جهانی

استاد راهنما:
دکتر حاتم صادقی زیاری

استاد مشاور:
دکتر بهزاد ساعدی بناب

نگارش:
لیلا ورقایی ویجویه

پاییز ۱۳۹۲

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	چکیده
۱	مقدمه

بخش اول : کلیات سازمان تجارت جهانی از گات ۱۹۴۷ تاکنون با تکیه بر مکانیسم حل و

فصل اختلافات

۹	فصل اول: تاریخچه ی تشکیل، اهداف و اصول گات
۹	گفتار اول: تشکیل ، اهداف و اصول گات در قیاس با سازمان تجارت جهانی
۹	بند اول: تاریخچه ی سازمان تجارت جهانی از گات ۱۹۴۷
۱۳	بند دوم: اهداف و اصول تشکیل گات
۲۰	بند سوم: ویژگیهای سازمان تجارت جهانی نسبت به گات
۲۱	گفتار دوم: اهداف و اصول، وظایف و رویه ی تصمیم گیری سازمان تجارت جهانی
۲۲	بند اول: اهداف و اصول سازمان تجارت جهانی
۲۶	بند دوم: ساختار و وظایف سازمان تجارت جهانی
۲۹	بند سوم: عضویت و مضرات و منافع حاصل از آن در سازمان تجارت جهانی
۳۷	بند چهارم: رویه ی تصمیم گیری
۴۰	فصل دوم: نظام حل و فصل اختلافات سازمان تجارت جهانی
	گفتار اول: روند تشکیل، ارکان ، وظایف، اهداف و ویژگیهای نظام حل و فصل اختلافات
۴۰	
۴۰	بند اول: روند تاسیس نظام حل و فصل اختلافات

- بند دوم: ارکان و وظایف نهاد حل و فصل اختلاف ۴۲
- بند سوم: هدف از ایجاد مرجع حل و فصل اختلاف ۴۵
- بند چهارم: ویژگیهای رکن حل و فصل اختلاف ۴۷
- گفتار دوم: روشهای حل و فصل اختلاف، مینا، دامنه ی شمول و آئین رسیدگی ۵۰
- بند اول: روشهای حل و فصل اختلاف در نظام حل اختلاف سازمان تجارت ۵۰
- بند دوم: مینا و دامنه شمول ۶۲
- بند سوم: روند رسیدگی به اختلافات مطروحه ۷۱

بخش دوم: جایگاه خودبسنده در سازمان تجارت جهانی و قواعد قابل اعمال

در نظام حل اختلاف

- فصل اول: مفهوم خودبسنده و جایگاه آن در رژیمهای حقوقی ۷۷
- گفتار اول: تعریف خودبسنده و رژیمهای خودبسنده ۷۷
- بند اول: شکل گیری مفهوم و تعاریف موجود ۷۷
- بند دوم: شناسایی خودبسنده و تاثیر آن در رژیمهای حقوقی ۹۱
- گفتار دوم: میزان خودبسنده در سازمان تجارت جهانی و فصل اختلافات
- ۱۰۳
- بند اول: ارزیابی وصف خودبسنده در سازمان تجارت جهانی ۱۰۴
- بند دوم: مینا ی استنتاج خودبسنده در سازمان تجارت جهانی ۱۰۸
- فصل دوم: رژیم حقوقی حاکم در نظام حل و فصل اختلافات سازمان تجارت جهانی، تعامل آن با حقوق بین الملل و نظریات پیرامون ۱۱۸
- گفتار اول: قواعد داخلی و خارجی سازمان تجارت جهانی در نهاد حل اختلاف ۱۱۸

بند اول: نقش قواعد داخلی قابل اعمال در نظام حل اختلاف	۱۲۰
بند دوم: نقش منابع خارجی در نظام حل و فصل اختلاف	۱۲۴
گفتار دوم: ارتباط بین قواعد معمول در سازمان تجارت جهانی با قواعد خارج از آن و	
نقدهای وارده بر اعمال قواعد خارجی	۱۴۲
بند اول: تحلیل ماهیت رابطه بین قواعد سازمان تجارت جهانی با قواعد خارجی	۱۴۲
بند دوم: نقدهای مثبت و منفی وارد بر اعمال قواعد خارجی در نهاد حل اختلاف	۱۵۶
نتیجه	۱۶۲
منابع	۱۶۷
ضمائم	۱۷۳

الف: موافقت نامه تشکیل سازمان تجارت جهانی

ب: تفاهمنامه قواعد و شیوه های حاکم بر حل و فصل اختلافات

چکیده

موضوع قواعد قابل اعمال در سیستمهای حل و فصل اختلاف همواره مورد توجه خاص بوده و سیستم حل و فصل اختلاف سازمان تجارت جهانی نیز از این قاعده مستثنی نبوده است. اما در خصوص سازمان تجارت جهانی، این مسئله مطرح گردیده که تا چه اندازه این سازمان، توانایی ارائه قواعد قابل اعمال جهت عملکرد صحیح نهاد حل و فصل اختلاف را دارد. با ارزیابی این بحث -که از منظر فنی تحت عنوان خودبستگی از آن یاد می شود- در سازمان تجارت جهانی، برآیند حاصله چنین بود که، اگرچه سازمان دارای قواعد و مقرراتی در تفسیر و حل و فصل اختلافات مطروحه در نزد آن می باشد، لیکن از آنجا که موافقتنامه تاسیس آن یک معاهده بین المللی است، همچون سایر معاهدات بین المللی، تابع قواعد حقوق بین الملل بوده و خودبستگی در آن مفهوم تام ندارد. لذا منابع حقوق بین الملل عمومی از جمله معاهدات، عرف بین المللی، اصول کلی حقوقی،... چه در تفسیر موافقتنامه ها و چه در حل اختلافاتی که بدان ارجاع می گردد، بعنوان منابع تکمیلی قابلیت اعمال دارند.

واژگان کلیدی: سازمان تجارت جهانی، مکانیسم حل و فصل اختلافات، حقوق بین الملل

عمومی، خودبستگی

مقدمه

بیان موضوع و قلمرو موضوعی

اهمیت تجارت بین الملل در طول تاریخ و به ویژه در عصر معاصر بر کسی پوشیده نیست و داد و ستد کالا و اموال بین جوامع و کشورها، همیشه یک امر مهم در عرصه اقتصاد جهانی تلقی شده است. بدیهی است که لازم است این واقعیتها، متشکل و مجهز به ساختار حقوقی باشند. همگان بر لزوم تشکل و ساختاری نمودن حقوقی روابط اقتصادی – تجاری اتفاق نظر دارند. جامعه ی جهانی نمی تواند بی نیاز از وجود نظم حقوقی، استوار و قائم بر روابط تجاری و اقتصادی باشد.

شتاب فعالیت اقتصادی بین المللی و توسعه ی وابستگی متقابل اقتصادی کشورها بسیار بالا بود و دولتها اعمال سیاستهای مناسب در مورد فعالیت های اقتصادی را غیر قابل اجرا می دیدند، زیرا که فعالیت های مزبور غالباً مرزها را به نحوی در می نوردیدند که بیشتر مقررات کنترلی ملی کشورها غیر قابل اجرا می گشت و این در خصوص موانع متنوع راجع به این موضوعات صدق می کرد: بیمه، حق العمل کاری، بهداشت محصولات، استانداردهای حفظ محیط زیست، امور بانکی، سهام و سرمایه گذاری و خدمات تخصصی مانند خدمات پزشکی، حقوقی و موارد بسیار دیگر.

بنابراین پردازش حقوق تجارت بین الملل در دستور کار قرار گرفت. بر این اساس جامعه ی بین المللی تلاش بسیاری برای نظام مند کردن این پردازش نموده و با توجه به این امر موافقت نامه ی عمومی تعرفه و تجارت (گات)^۱ در سال ۱۹۴۷ با هدف آزادسازی تجارت بین الملل از طریق حذف موانع تجاری منعقد گردید و توانست تا حدی مشکلات تجاری بین الملل را مرتفع کند. ولی پیچیدگی مسائل تجاری – اقتصادی بین المللی به حدی بود که این موافقت نامه نیز نتوانست شتاب اقتصادی کشورها را در قالب خود نظم دهد.

^۱. General Agreement on Tariff & Trade

بر این اساس مذاکرات متعددی در چارچوب این موافقت نامه صورت گرفت که دستاوردهای زیادی در گسترش تجارت جهانی داشته است. در آخرین دور این مذاکرات (دور اروگوئه) سنگ بنای تشکیل سازمان تجارت جهانی را گذاشتند. برخلاف موافقت نامه ی عمومی تعرفه و تجارت (گات) ۱۹۴۷، موافقت نامه ی تأسیس سازمان تجارت جهانی عرصه ی به مراتب گسترده تری از تجارت را دربر می گیرد. این موافقت نامه از محدوده ی کالا می گذرد و هم اکنون تجارت خدمات، مالکیت معنوی، فراهم سازی امکانات سرمایه گذاری و کشاورزی را در بر می گیرد.

وانگهی، رژیم تجاری جدید، دیگر مجموعه ای از موافقت نامه های ویژه، گزارش های پانل و تفاهم طرفین است. همه ی تعهدات تجاری، تحت حمایت سازمان تجارت جهانی که تمام طرفین در آن عضو هستند، قرار می گیرند. دولتهای عضو، تعهدات گنجانده شده در همه ی موافقت نامه های زیر پوشش سازمان تجارت جهانی را باید بپذیرند یعنی نمی توانند گزینش کرده و انتخاب نمایند. همچنین موافقت نامه ی سازمان، سرآغاز دوران مهم و جدیدی در تصمیم گیریها و در حل و فصل اختلافات می باشد.

طبق تفاهم نامه ی حل اختلاف، رکنی برای حل اختلاف که از پانل ها و ارگان استینافی تشکیل شده است، هم اکنون درباره ی اختلافات تجاری بین طرفین قضاوت می کنند. تشکیل سازمان تجارت جهانی و به تبع آن ساز و کار حل و فصل اختلافات آن در سال ۱۹۹۴ بدون تردید نقطه ی عطفی در روابط و حقوق بین الملل اقتصادی و تجاری می باشد. نهاد حل و فصل اختلافات سازمان تجارت جهانی که به زعم عمومی، هسته ی مرکزی نظام تجاری چندجانبه می باشد، با رسیدگی به بیش از ۳۰۰ اختلاف تجاری بین کشورهای عضو سازمان، از بدو تأسیس تاکنون، تأثیر بسزایی در اجرا و تبیین قواعد و مقررات سازمان تجارت جهانی و به تبع آن در تضمین امنیت و پیش بینی پذیری روابط تجاری بین المللی داشته است.

رسیدگی عادلانه، سریع و کارآمد و همچنین الزام آور بودن صلاحیت آن بر اختلافات مطروحه بین اعضاء سازمان و پیگیری و نظارت بر اجرای آراء و احکام صادره، از جمله ویژگی های منحصر به فرد این ساز و کار در مقایسه با دیگر نهادهای حل و فصل اختلافات بین المللی است.

فراگیر بودن سازمان تجارت جهانی چه از نقطه نظر اعضاء که امروزه با بیش از ۱۵۰ عضو و حدود ۳۰ کشور به عنوان عضو ناظر که خواهان عضویت و الحاق به این سازمان می باشند، و چه از نظر قلمرو موضوعی که حجم وسیعی از قوانین و مقررات را در زمینه تجارت خدمات، کالا، مسایل مربوط به مالکیت معنوی، سرمایه گذاری خارجی و دیگر موضوعات فراگرفته است، بر اهمیت این سازوکار افزوده است. لذا تشخیص انواع اختلافات در حیطه ی صلاحیت این مکانیسم و چگونگی رسیدگی به اختلافات مطروحه و قانون حاکم بر رویه ی حل اختلاف موضوعی در خور توجه می باشد که در این پژوهش سعی بر آنست تا در حد بضاعت بدان پرداخته شود.

فایده و ضرورت تحقیق

در این راستا، نظر به اینکه کشورمان ایران، به عنوان عضو ناظر سازمان تجارت جهانی فرآیند مذاکرات تجاری و الحاق و عضویت در سازمان را پیگیری می کند و بدون تردید عضویت ایران در سازمان آثار و تبعاتی را در نظام حقوقی و اقتصادی – تجاری کشور خواهد داشت. شناخت این سازمان و سازوکار حل و فصل اختلافات آن و به ویژه منابع حقوقی که آراء این سازمان بر آن استوار است، نه تنها بر جامعه ی حقوقی بلکه بر جامعه ی اقتصادی – تجاری کشور امری لازم و ضروری است.

سوالات تحقیق

این رساله قصد دارد به سه سوال زیر که در قوانین سازمان تجارت جهانی نمی توان پاسخ روشن و واضحی برای این سوالها پیدا کرد، پاسخ دهد.

۱- آیا سازمان تجارت جهانی یک سازمان منحصر به فرد و خارج از چارچوب حقوق بین الملل است؟

۲- منابع سازمان تجارت جهانی برای حل و فصل اختلافات چیست؟

۳- آیا منابع حقوق بین الملل لازم الاجرای خارج از چارچوب مقررات سازمان تجارت جهانی می توانند منبع حل و فصل اختلافات، نزد نهادهای حل و فصل اختلاف قرار گیرند؟

فرضیه های تحقیق

در پاسخ به سوالات مطرحه ی فوق الذکر، فرضیه های زیر قابل ارائه می باشد:

۱- سازمان تجارت جهانی شانزدهمین سازمان تخصصی سازمان ملل متحد محسوب می شود و مقررات آن بخشی از مقررات حقوق بین الملل است و یک نظام جدای از فضای حقوقی حقوق بین الملل نمی باشد.

۲- طبق تفاهم نامه ی حل و فصل اختلافات سازمان تجارت جهانی، معاهدات تحت شمول تنها منبع حل اختلافات در مکانیزم حل و فصل اختلافات سازمان می باشد.

۳- منابع حقوق بین الملل به صورت تکمیلی در تفسیر موافقت نامه های تحت شمول سازمان تجارت جهانی یا به صورت آزادانه در حل و فصل اختلافات در سازمان تجارت جهانی مورد استفاده قرار می گیرند.

روش تحقیق

کل فرآیند تحقیق به سه قسمت جمع آوری و پردازش اطلاعات، ترجمه منابع انگلیسی و تحلیل اطلاعات تقسیم می گردد. داده ها و اطلاعات لازم برای کل این فرآیند به امکان، از روشهای ذیل جمع آوری می شوند.

۱. روش اسنادی

- متون نظری مشتمل بر کتب، نشریات و مجلات موجود و قابل دسترس

- قوانین و مقررات، ضوابط و سایر اسناد رسمی

۲- روش تحلیل محتوا به ویژه در مورد قوانین و مقررات

برای توصیف و تحلیل اطلاعات از فیش برداری و نت برداری از منابع و مآخذ کتابخانه ای استفاده میشود.

لازم بذکر است که در میان منابع و مآخذ قابل استفاده، فقر منابع فارسی چشمگیر بوده و اکثریت کتب، مقالات، اسناد و قوانین موجود به زبانهای انگلیسی و فرانسه می باشند.

سازماندهی

این پایان نامه در دو بخش تنظیم شده که بخش اول به بررسی روند شکل گیری و ویژگیهای سازمان تجارت جهانی (فصل اول) و نهاد حل و فصل اختلاف این سازمان (فصل دوم) می پردازد تا با آشنایی با این نهاد و ویژگیهای آن و رویه ی حل و فصل اختلافات در آن، برای بحث در مورد قوانین قابل اعمال، زمینه ای فراهم سازد. در بخش دوم به تعریف خودبستگی و میزان رسوخ آن در سازمان تجارت جهانی (فصل اول) و همچنین جایگاه منابع حقوق بین الملل در مکانیسم حل و فصل سازمان و بطور کلی قوانینی که در حین حل اختلافات مطروحه در محضر این مکانیسم قابلیت اعمال دارند (فصل دوم)، اختصاص دارد، تا در نهایت به اثبات

فرضیه ی اصلی این پایان نامه که عدم خودبستگی صرف سازمان تجارت جهانی و امکان اجرای سایر قواعد حقوق بین الملل در آن است، منجر شود.

بخش اول :

کلیات سازمان تجارت جهانی از گات ۱۹۴۷ تاکنون با تکیه بر مکانیسم حل و فصل اختلافات

سازمان تجارت جهانی^۲ یک سازمان بین‌المللی است؛ که قوانین جهانی تجارت کالا و خدمات را تنظیم و اختلافات بین اعضا را حل و فصل می‌کند. اعضای سازمان تجارت جهانی کشورهایی هستند که موافقت‌نامه‌های (حدود ۳۰ موافقت‌نامه) این سازمان را امضا کرده‌اند. مقر سازمان تجارت جهانی در ژنو، سوئیس قرار دارد. تا مارس ۲۰۱۳، ۱۵۹ کشور عضو این سازمان شده‌اند. در فصل نخست این بخش بر آنیم تا با یک بررسی اجمالی با روند تشکیل، اهداف و اصول و ساختار این سازمان آشنایی هرچند مختصر کسب نموده و در فصل دوم به نهاد حل و فصل اختلافات آن پرداخته و پس از شناخت ارکان و رویه‌ی رسیدگی در این نهاد، زمینه‌ی ورود به بخش دوم که پاسخگوی سوالات اصلی این پایان‌نامه است را، فراهم نمائیم.

---

^۲.World Trade Organization (WTO)

فصل اول: تاریخچه ی تشکیل، اهداف و اصول گات

در این فصل ابتدا با نگاهی بر سیر تاریخی، از نحوه و روند تشکیل گات و سازمان تجارت جهانی مطلع گشته و سپس به اهداف و اصولی که بر مبنای آنها استوار شده است، می پردازیم. در ادامه با بیان جزئیات بیشتری در مورد ساختار، ارکان، وظایف و... سعی در شناخت نوع سازمان، خدمات و نقش جهانی آن خواهیم نمود.

گفتار اول: تاریخچه ی تشکیل، اهداف و اصول گات در قیاس با سازمان تجارت جهانی

بمنظور آشنایی با سازمان تجارت جهانی، لازم است خلف این سازمان، یعنی گات را شناسایی نماییم. بنابراین گفتار نخست به این موضوع اختصاص یافته است که ابتدا به تاریخچه ی مختصری از تشکیل گات پرداخته (بند اول) و سپس اهداف و اصولی که گات بر مبنای آنها پی ریزی شده است، از نظر خواهند گذشت (بند دوم).

بند اول: تاریخچه ی سازمان تجارت جهانی از گات ۱۹۴۷

پس از جنگ جهانی اول سران کشورهای جهان در پی بنای بنیانی برای پیشگیری از چنین حوادثی مخرب در آینده برآمدند. در این مسیر در عرصه ی سیاسی، جامعه ی ملل بعنوان یک سازمان بین المللی بنا شد و در عرصه ی اقتصادی و تجاری نیز تلاشهایی شروع شد که البته حوادث بعدی، همچون رکود بزرگ اوایل دهه ی ۱۹۳۰ و متعاقب آن آغاز جنگ جهانی دوم، مانع به ثمر رسیدن این تلاشها گردید. در بحبوحه ی جنگ همزمان با اقداماتی که برای پایه گذاری یک نظام سیاسی چند جانبه ی بین المللی برای عصر پس از جنگ انجام می شد،

تلاشهایی نیز برای بنیان نهادن نظام اقتصادی و تجاری نوین در عصر بعد از جنگ صورت می گرفت.^۳

در این مسیر، منشور آتلانتیک که در اوج جنگ در سال ۱۹۴۱ امضاء شد و نیز موافقتنامه ی وام و اجاره که در سال ۱۹۴۲ به امضاء رسید، یکی از هدفهای خود را ایجاد نظام تجاری جهانی بر مبنای اصل عدم تبعیض و مبادله ی آزاد کالا و خدمات قرار دادند. دو سال بعد در حالیکه هنوز جنگ جهانی دوم به پایان نرسیده بود به دعوت روزولت، رئیس جمهور وقت آمریکا، کنفرانسی با شرکت ۴۴ کشور در "برتون وودز" تشکیل شد و با امضاء موافقتنامه ی تاسیس صندوق بین المللی پول و بانک ترمیم و توسعه، سنگ بنای این دو نهاد مالی و پولی جهانی که امروزه نقش عمده ای در مدیریت امور مالی و پولی جهان بر عهده دارند، گذاشته شد.

در سال ۱۹۴۶ پیشنهاد ۱۹۴۵ آمریکا مبنی بر تشکیل کنفرانسی متشکل از نمایندگان کشورها بمنظور بررسی مسائل مربوط به منع محدودیتهای کمی، کاهش حقوق گمرکی و بطور کلی تاسیس یک سازمان بین المللی تجاری، عملی شد. اگرچه از کنفرانس مزبور که طی روزهای ۱۸ اکتبر تا ۲۶ نوامبر سال ۱۹۴۶ برگزار شد، بدلیل اختلاف نظر کشورهای شرکت کننده، نتیجه ی مشخصی حاصل نشد اما این امر زمینه را برای پیگیری مسئله ی تاسیس یک نظام تجاری چند جانبه، هموارتر کرد.

چندی بعد، این امر در چارچوب سازمان تازه تاسیس ملل متحد دنبال شد و کمیته ای متشکل از نمایندگان چند کشور در شورای اقتصادی و اجتماعی سازمان ملل متحد، مامور فراهم کردن مقدمات تشکیل کنفرانسی درباره ی تجارت بین الملل شدند. پیش نویس منشور تجارت جهانی که توسط این کمیته تهیه شده بود، نهایتاً به کنفرانس هاوانا که در سال ۱۹۴۷ با حضور نمایندگان ۵۶ کشور در پایتخت کوبا تشکیل گشت، تسلیم شد. در این کنفرانس بحثهای زیادی

^۳. پیشنهاد و اهداف سازمان تجارت جهانی، همشهری دیپلماتیک، شماره ۸۰، ۱۳۸۴، ص ۲

درباره ی این پیش نویس صورت گرفت و بدلیل مخالفت کشورهای در حال توسعه با آن، در نهایت بخشی از منشور تجارت جهانی که یک قرارداد ۳۴ ماده ای بود، در ۳۰ اکتبر ۱۹۴۷ به امضاء ۲۳ کشور که عمدتاً کشورهای پیشرفته ی صنعتی بودند، رسید.

این قرارداد همان موافقتنامه ی عمومی تعرفه و تجارت یا گات است. گات اگرچه بعنوان یکی از موسسات تخصصی وابسته به سازمان ملل متحد تلقی می شد، اما این امر ناشی از یک نگرش عملگرایانه بود وگرنه این نهاد هیچگونه مبنای حقوقی بعنوان یک سازمان بین المللی را نداشته و حقوق بین الملل نیز هیچگاه آنرا بعنوان یک سازمان، به رسمیت نشناخته بود. بر اساس یک پروتکل مقرر شد که این موافقتنامه تا سال ۱۹۹۵ اجرا گردد و رفته رفته از اهمیت زیادی برخوردار گردید چون کشورهای زیادی به آن ملحق شدند.^۴

در ضمن، این سند مبنای دورهای مذاکراتی چند جانبه برای آزاد سازی تجارت قرار گرفت. در چارچوب گات، هشت دور مذاکرات چند جانبه برگزار شد که از دور ژنو-۱۹۴۷، آغاز و پس از آن دور انسی- فرانسه ۱۹۴۹، دور ترکوای- انگلستان ۱۹۵۱، دور ژنو- سوئیس ۱۹۵۶، دور دیلون- ژنو ۱۹۶۱-۱۹۶۰، دور کندی- ژنو ۱۹۶۷-۱۹۶۴، دور توکیو- ژاپن ۱۹۷۹-۱۹۷۳ و سرانجام به دور اروگوئه که از ۱۹۸۶ در پونتادل استه برگزار و تا ۱۹۹۴ در مراکش ادامه یافت، پایان گرفت.

حاصل این دوره از مذاکرات، انعقاد ۱۵ موافقتنامه بود که در میان آنها، علاوه بر انعقاد سند موسس سازمان تجارت جهانی، یک سری موافقتنامه های دیگر نیز منعقد شدند. این موافقتنامه ها بعنوان ضمایم سند نهایی دور مذاکراتی اروگوئه محسوب می شوند که در چهار ضمیمه^۵ بشرح زیر دسته بندی شده اند:

ضمیمه ی اول، خود مشمول یک تقسیم بندی سه گانه بشرح ذیل می باشد:

---

^۴. بیگ زاده، ابراهیم، حقوق سازمانهای بین المللی، مجد، ۱۳۸۹، ص ۶۵۸
^۵. همان، بیگ زاده، ابراهیم

الف- ۱۳ موافقتنامه که بطور خاص می توان به مواردی نظیر "موافقتنامه ی عمومی تعرفه های گمرکی و تجارت"، "موافقتنامه ی مربوط به محصولات کشاورزی"، "موافقتنامه ی چند جانبه در مورد تجارت سایر کالاها" و "موافقتنامه ی مربوط به منسوجات و البسه"، اشاره نمود.

ب- "موافقتنامه ی عمومی در مورد تجارت خدمات"^۶.

ج- "موافقتنامه ی مربوط به تجارت برخی جنبه های حقوق مالکیت معنوی"^۷

د- موافقتنامه ی مربوط به محصولات کشاورزی .

ضمیمه ی دوم، شامل "موافقتنامه ی مربوط به حل و فصل اختلافات" است، ضمیمه ی سوم شامل "موافقتنامه ی مربوط به ساز و کار بررسی خط مشی تجاری"، و نهایتاً ضمیمه چهارم که در خصوص "موافقتنامه های تجاری چند جانبه در مورد تجارت هواپیماهای کشوری، بازارهای عمومی و فرآورده های لبنی و گوشتی" است. لازم بذکر است که موافقتنامه های مندرج در ضمیمه ی چهارم از سایر موافقتنامه ها و سند موسس سازمان تجارت جهانی متمایز و مستقل هستند و دولتهای عضو سازمان، مکلف به پذیرش آنها نمی باشند. در ابتدای ژانویه ۱۹۹۵، سازمان تجارت جهانی بطور رسمی جایگزین گات و محکمه ی غیر رسمی آن که طی چهاردهه مشغول فعالیت بود، شد. امروزه این سازمان یک موسسه ی بین المللی حیاتی با اعضاء متعدد است که جمعا ۹۵٪ تجارت جهانی را بخود اختصاص می دهند.

بند دوم: اهداف و اصول تشکیل گات

^۶. General Agreement On Trade In Services (GATS)

^۷. Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS)

الف- اهداف

در مقدمه ی موافقتنامه ی تشکیل گات^۸ و همچنین موافقتنامه ی سازمان تجارت جهانی،

اهداف

تشکیل سازمان مزبور چنین ذکر گردیده است:

"طرف‌های این موافقتنامه، تصدیق می‌کنند روابطشان در زمینه تلاش‌های تجاری و اقتصادی باید به منظور ارتقای استانداردهای زندگی، تضمین اشتغال کامل و حجم زیاد و دائم‌التزاید درآمد واقعی و تقاضای موثر، گسترش تولید و تجارت کالاها و خدمات، ضمن فراهم کردن امکانات استفاده بهینه از منابع جهان منطبق با هدف توسعه قابل دوام و حفظ و حراست از محیط زیست و تقویت وسایل انجام این کار به گونه‌ای سازگار با نیازها و علایق مربوطشان در سطوح مختلف توسعه اقتصادی باشد. همچنین برای تضمین سهم کشورهای در حال توسعه و به ویژه کشورهای دارای کمترین میزان توسعه‌یافتگی، در رشد تجارت بین‌المللی متناسب با نیازهای توسعه اقتصادی آنها، تلاش‌های مثبتی لازم است. در راستای همکاری در تحقق این اهداف، ورود به ترتیبات دوجانبه و متقابلاً سودمند، با هدف کاهش معتنا به تعرفه‌ها و سایر موانع تجاری و امحای رفتار تبعیضی در روابط تجاری بین‌المللی و ایجاد یک سیستم تجاری چندجانبه یکپارچه، پایدارتر و ماندگارتر که موافقتنامه ی عمومی تعرفه و تجارت را دربرگیرد، لازم است".

گات در قالب یک موافقتنامه ی فراگیر و حاکم بر تجارت بین‌المللی بوده و حاوی یک رشته مقررات ناظر بر کاهش موانع تجاری تعرفه‌ای برای سامان بخشیدن به روابط تجاری و مبادله‌ای میان کشورها است و نیز عالی‌ترین مرجع حل اختلافات تجاری میان کشورهای عضو به شمار می‌آید^۹. شیوه ی مورد علاقه گات، تدوین مقررات برای تسهیل فعالیت‌های بازرگانی

^۸. شیروی، عبدالحسین، سازمان تجارت جهانی، اهداف، مبانی، ساختار، مجله مجتمعی آموزشی قم، شماره ۴، سال ۷۸، ص

۱۱

^۹. همان

است. با این حال از طریق ایفای نقش جمعی برای انجام مذاکرات و چانه زدن‌های مرسوم به منظور حذف ضوابط دست و پاگیر و بازکردن راه داد و ستد نیز اقدام و اگر کار به فرجام نرسید، با اجرای نقش يك دادگاه عالی برای حل اختلافات بین طرف‌های تجاری به رسالت خود عمل می‌کند.

موافقت‌نامه عمومی تعرفه و تجارت در راستای تحقق بخشیدن در زمینه‌های مناسب در عرصه تجارت جهانی و به منظور سازگارتر نمودن خط‌مشی‌های استراتژی‌ها و سیاست‌های تجاری کشورها شکل گرفت تا در افقی بلند مدت با ایجاد جو تفاهم و درک متقابل و چند جانبه میان کشورها شرایط امن و با ثباتی را برای ایجاد تجارت آزاد پدید آورد تا هر يك از کشورها بر اساس توانمندی‌های اقتصادی و تجاری خود در این بازار وسیع جهانی شرکت کند و از منافع تجاری آن بهره‌مند گردند.

هدف اصلی موافقت‌نامه تعرفه و تجارت، کم کردن نقش دولت‌ها در امور اقتصادی به منظور ایجاد نظام اقتصادی بین‌المللی آزاد و بر اساس امکان رقابت بنگاه‌های اقتصادی در سطح بین‌المللی بود. همچنین، دستیابی به یک نظام تجاری بین‌المللی آزاد بدون تبعیض، ارتقاء سطح زندگی مردم در کشورهای عضو، فراهم ساختن امکانات نیل به اشتغال کامل در اثر گسترش جهانی، افزایش درآمد واقعی و سطح تقاضای مؤثر، بهره‌برداری کامل و کارآ از منابع جهانی، گسترش تولید و تجارت بین‌المللی کالا، رفع موانع و مشکلات موجود در زمینه گسترش تجارت جهانی از جمله دیگر اهداف مد نظر گات بودند که اعضای گات با در نظر گرفتن اصولی در راستای این اهداف سعی در نیل به آنها نمودند.

ب- اصول^{۱۰}

بمنظور دستیابی به اهداف فوق، اصولی بشرح ذیل سرلوحه گات قرار گرفتند :

---

^{۱۰}. موسی زاده، رضا، سازمان‌های بین‌المللی، نشر میزان، ۱۳۸۹، ص ۲۶۳

۱- تعمیم بی قید و شرط اصل "دولت کامله الوداد" و عدم اعمال تبعیض بین کشورهای

عضو در تجارت بین الملل

بر طبق این اصل هرگونه امتیاز بازرگانی یا تعرفه ای که از سوی يك کشور نسبت به هر کشور عضو اعمال می‌شود، به تمام شرکای تجاری عضو، قابل تعمیم است. هدف از اصل دولت کامله الوداد که در ماده ۱ موافقتنامه گات آمده آن است که همه کشورهای عضو در سطح مساوی قرار داشته باشند و تبعیضی از حیث تعرفه های تجارت کالا و خدمات بین آنها وجود نداشته باشد. به عبارت دیگر هر دو کشوری که در مورد کالا یا خدمات خاصی ترتیبات گمرکی یا تعرفه خاصی با یکدیگر برقرار نمایند، نسبت به سایر کشورهای عضو گات نیز تسری می یابد و می توانند از آن بهره مند شوند. با اینهمه موافقتنامه گات اجرای اصل کامله الوداد را در بعضی زمینه های خاصی مستثنی کرده است مانند اتحادیه های گمرکی، مناطق آزاد تجاری، ترتیبات دو جانبه مرزی و بالاخره امتیازات خاصی که قبلاً بین دو کشور وجود داشته، مشروط بر اینکه پس از الحاق آنها به گات بیشتر نشود و در همان حد سابق باقی بماند. آری، اصل دولت کامله الوداد بنیان اصلی و محور موافقتنامه ی گات است^{۱۱} و حکمت آن تامین خصلت چند جانبه بودن گات و جلوگیری از دو جانبه شدن آن است. در کنار این اصل مهم، اصل عدم تبعیض نیز مطرح است که در واقع مکمل و ضامن اجرای اصل کامله الوداد است.

۲- اصل رفتار ملی^{۱۲}

این اصل، با تضمین رعایت رفتاری یکسان در قبال کالاهای داخلی و خارجی، اصل دول کامله الوداد را که الزام رفتار یکسان و مشابه در قبال تولید کنندگان خارجی را به همراه دارد،

^{۱۱}. همان

^{۱۲}. National Treatment